

Досвід зарубіжних країн в управлінні кредитними операціями банків

Ганна Григорівна Голуб,
професор кафедри банківської справи
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
кандидат економічних наук, доцент

Лариса Миколаївна Хміль,
доцент кафедри банківської справи
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
кандидат економічних наук, доцент

Анотація. Розглянуто особливості та досвід управління кредитними операціями банківських установ з метою забезпечення належного рівня їх якості та прибутковості.

Ключові слова: банк, кредит, кредитна операція, управління кредитними операціями.

Постановка проблеми. Кредитна діяльність є одним з основоположних критеріїв, за яким оцінюється якість банківської діяльності. У світовій практиці саме з кредитуванням пов'язана значна частина прибутку банку. У свою чергу, неповернення кредитів, особливо великих, може призвести банк до банкрутства, а в силу його місця і ролі в національній економіці – до низки банкрутств пов'язаних із ним підприємств, банків і приватних осіб. Тому управління кредитними операціями є необхідною частиною стратегії і тактики виживання та розвитку будь-якого банку.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням теоретико-методологічних основ банківського кредитування та аналізу його результатів приділяється багато уваги у працях провідних вітчизняних учених: Ф. Бутинця, О. Васюренка, В. Вітлінського, А. Герасимовича, А. Головача, Р. Гриценка, О. Дзюблюка, О. Заруби, В. Захожая, Б. Івасіва, М. Ковбасюка, Г. Кравченко, В. Лагутіна, І. Лазепка, Б. Луціва, А. Мороза, Л. Примостки, М. Пуховкіної. Серед російських науковців вагомий внесок у розробку цієї тематики здійснило О. Лаврушиним, Г. Пановою, В. Усоскіним. Однак проблематика вдосконалення технології банківської діяльності у сфері кредитування практично залишається поза увагою вітчизняних науковців. Зокрема, больовим пунктом для багатьох банків є проведення обґрунтованої кредитної політики, спрямованої на зниження ступеня банківських ризиків.

Мета статті. Ураховуючи зростаючу конкуренцію на ринку банківських послуг, українською важливо визначити склад випереджувальних дій для формування сучасних банківських технологій. Особливої уваги потребує вдосконалення політики і технології надання кредитів – найпоширенішого виду банківських операцій.

Виклад основного матеріалу. Портфель банківських позик перебуває в зоні всіх основних видів ризику, які супроводжують фінансову діяльність: ризику ліквідності, ризику відсоткових ставок, ризику неплатежу за позикою (кредитного ризику).

Управління кредитним ризиком вимагає від банків постійного контролю за структурою портфеля позик та їхнім якісним складом. У рамках дилеми «прибутковість – ризик» банкіри змушені обмежувати норму прибутку, страхуючи себе від зайвого ризику. Вони повинні проводити політику розосередження ризику і не допускати концентрації кредитів у декількох великих позичальників, що може викликати серйозні наслідки в разі непогашення позики одним із них. Банк не повинен ризикувати засобами вкладників, фінансуючи спекулятивні (хоча і високоприбуткові) проекти. За цим уважно спостерігають банківські органи контролю в ході періодичних ревізій.

Якість кредитного портфеля банку і розумність його кредитної політики є тими аспектами діяльності банку, на які особливу увагу звертають контролери при перевірці банку. Якщо взяти як приклад таку країну, як США, то відповідно до Єдиної міжагентської системи присвоєння рейтингу діяльності банку кожному банку привласнюється числовий рейтинг, заснований на якості портфеля його активів, у тому числі кредитного портфеля. Можливі значення рейтингу є такими:

- 1 – хороший рівень діяльності;
- 2 – задовільний рівень діяльності;
- 3 – середній рівень діяльності;
- 4 – критичний рівень діяльності;
- 5 – незадовільний рівень діяльності.

Що вищий рейтинг якості активів банку, то рідше його перевіряють федеральні банківські агентства.

Контролери звичайно перевіряють банківські кредити, розмір яких перевищує встановлений мінімальний рівень, і вибірково – дрібні кредити. Кредити, що погашаються вчасно, але мають деякі недоліки (при їх видачі банк відступив від своєї кредитної політики або не отримав від позичальника повний комплект документів), відносять до критичних. Кредити, яким притаманні значні недоліки або які представляють, на думку контролера, небезпеку у зв'язку зі значною концентрацією кредитних коштів у руках одного позичальника або в одній галузі, називаються

планованими кредитами. Запланований кредит являє собою попередження менеджером банку про те, що він повинен перебувати під постійним контролем, тому необхідна робота щодо зниження рівня ризику банку, пов'язаного з подібним кредитом.

Якщо деякі кредити пов'язані з ризиком несвоєчасного погашення, то ці кредити відносять до категорії неякісних. Подібні кредити поділяють на три групи: 1) кредити з підвищеним ризиком, коли ступінь захисту банку недостатній через низьку якість забезпечення чи низьку можливість позичальника погасити кредит; 2) сумнівні кредити, за якими висока ймовірність збитків для банку; 3) збиткові кредити, які розглядаються як кредити, які не можна стягнути. Звичайною процедурою є множення загальної суми всіх кредитів з підвищеним ризиком на 0,20; суми всіх сумнівних кредитів – на 0,50; суми всіх збиткових кредитів – на 1,00. Ці зважені показники підсумовують і порівнюють з розміром резервів на покриття можливих збитків за кредитами банку і розміром акціонерного капіталу. Якщо зважена сума всіх неякісних кредитів занадто велика щодо розмірів резерву на покриття можливих збитків за кредитами і акціонерного капіталу, то потрібно внести зміни у кредитну політику і практику банку або збільшити відповідний резерв.

Природно, якість кредитів та інших активів банку є лише одним із параметрів діяльності банку. Числові рейтинги також привласнюються виходячи з достатності капіталу банку, якості управління, рівня прибутку і ліквідності. Усі п'ять показників діяльності банку зводяться до одного числового показника, відомого під назвою «рейтинг CAMEL»¹.

Банки, зведений показник CAMEL яких дуже низький – 4 або 5, перевіряють частіше, ніж банки з високим рейтингом – 1, 2, 3.

Кредитний ризик залежить від зовнішніх (пов'язаних зі станом економічного середовища, з кон'юктурою) і внутрішніх (викликаних помилковими діями самого банку) чинників. Можливості управління зовнішніми чинниками обмежені, хоча своєчасними діями банк може певною мірою пом'якшити їхній вплив і запобігти великим втратам.

Причиною нестабільності банку може з'явитися його надмірна залежність від невеликого числа кредиторів та / або вкладників, однієї галузі або сектору економіки, регіону чи країни, нарешті, від одного напряму ділової активності. Рівень ризику безпосередньо залежить від ступеня концентрації. Під ризиком кредитної концентрації розуміються ризики, що виникають у зв'язку з концентрацією кредитів, позик, позабалансових зобов'язань тощо. Оскільки оцінка концентрації ризику повинна максимально відображати потенційні збитки, які можуть виникнути в результаті неплатоспроможності окремого контрагента банку, вона повинна включати в себе суму кредитного ризику, пов'язаного як з фактичними, так і потенційними вимогами усіх видів, у тому числі позабалансовими.

¹ Достатність капіталу [(capital adequate – C); якість активів (asset quality – A); якість управління (management quality – M); прибуток (earnings – E); ліквідність (liquidity position – L)].

У багатьох країнах, у тому числі й в Україні, введено обмеження на розміри кредитів, що надаються одному клієнтові або групі пов'язаних між собою позичальників, чії потенційні ризики на практиці пов'язані між собою і, по суті, представляють єдиний великий ризик. Встановлюються також вимоги про обов'язкове надання банками органам нагляду відомостей про найбільш великі потенційні ризики і визначається максимальний граничний рівень за такими кредитами (зазвичай, 10–25% від капіталу банку).

Так, у *Великобританії* банки зобов'язані повідомляти центральному банку про великі кредити. Жоден позичальник або група пов'язаних між собою клієнтів не може отримати без вагомого обґрунтування позику в сумі, що перевищує 10% капіталу банку, і тільки в надзвичайних обставинах може розраховувати на кредит у розмірі, який перевищує 25% банківського капіталу. В цьому разі при прийнятті рішення про надання подібної позики кредитна організація враховує якість його забезпечення (застави) і укладає спеціальну угоду з банками, що виступають гарантами на ринку позикових капіталів. Банки також зобов'язані інформувати Банк Британії про концентрацію кредитів як в окремих сферах і секторах економіки, так і в окремих країнах. Центральний банк не встановлює спеціальні нормативи, що визначають допустиму ступінь цієї концентрації, але якщо така концентрація дуже велика, то проблема породжуваного нею ризику може стати предметом обговорення між центральним банком і відповідним комерційним банком.

В *Італії* банки та банківські групи не можуть надати одному клієнтові або групі пов'язаних між собою позичальників позики, що перевищують 25% від суми власних фондів банків. У цілому сукупна величина великих кредитів, тобто які перевищують 10% власних фондів банку або банківської групи, не повинна більше ніж на 800% перевищувати власні фонди.

У *Нідерландах* банки зобов'язані повідомляти Банк Нідерландів про випадки видачі позики клієнтові, який не є банком, в обсязі, що перевищує 1% фактичних власних фондів банку. Концентрація кредитів на одного клієнта в Нідерландах допускається в розмірі до 25% від власного капіталу банку.

У *Франції* сумарна величина кредитів та інших вимог банку з урахуванням оцінки їхніх ризиків на одного клієнта або на одну групу клієнтів не може перевищувати 40% чистих власних коштів банку. Загальна ж сума індивідуальних великих ризиків, кожен з яких перевищує 15% чистих власних коштів банку, не повинна бути більшою від восьмикратного обсягу цих коштів.

У *Німеччині* банки зобов'язані негайно інформувати центральний банк про всі так звані великі (у загальній сумі більш за 10% капіталу банку) і мільйонних (більш як 3 млн євро) кредитах, одночасно повідомляючи про позичальника, відомості надходять для перевірки в інформаційний центр Бундесбанку. Федеральне відомство з нагляду за кредитними організаціями має постійний доступ до зазначеної інформації. Таким чином, органи банківського нагляду володіють точними відомостями про позичальників, які отрима-

ли кредити в кількох банках, і можливі випадки неповернення виданих позичок.

Загальна сума великих кредитів німецького банку не може перевищувати його капітал більш ніж у вісім разів.

У Швейцарії (відповідно до банківського законодавства) банк зобов'язаний сповіщати банківську комісію, якщо співвідношення кредитів одному позичальникові і суми власного капіталу банку перевищує певні рівні².

У Росії сукупна сума вимог банку до позичальника чи групи взаємопов'язаних позичальників за кредитами, облікованими векселями, позиками не повинна перевищувати 25% від капіталу комерційного банку. Ця вимога дійсна і в разі, якщо банк виступає лише гарантом або поручителем (у розмірі 50% суми позабалансових вимог – гарантій, поручительств) відносно будь-якої юридичної чи фізичної особи.

Цей показник не поширюється на акціонерів (як юридичних, так і фізичних осіб) та інсайдерів. Це пов'язано з тим, що позики, які надають акціонерам або власникам, філіям або спорідненим компаніям, можуть викликати конфлікт інтересів і за певних обставин призвести до небезпечного співвідношення власних і позикових коштів у рамках групи компаній. Тому в багатьох країнах такі позики заборонені або ж при визначенні показника достатності капіталу віднімаються з капіталу банку-позикодавця. Там, де вони дозволені, наглядові органи для подібних кредитів, як правило, встановлюють значно нижчі межі, ніж для інших позичальників, якщо аналогічні ризики за певних обставин не задовольняють наглядовий орган покриттям.

Введення обмежень на надання банками кредитів «інсайдерам» і так званих протекціоністських кредитів викликано тим, що рішення про видачу позики великим акціонерам, директорам, вищим менеджерам і пов'язаним із ними прямо або побічно юридичним і фізичним особам може бути продиктоване не об'єктивністю і доцільністю, а особистою зацікавленістю, загрожує зловживаннями, загрозливими небезпечними наслідками для банківської установи і його клієнтів. Навіть у тих випадках, коли подібні кредити можуть бути видані на комерційній основі, їхня сума, умови повернення за строками погашення, за рівнем відсотків можуть істотно відрізнитися від ринкових.

У Німеччині для запобігання зловживанням шляхом «самокредитування» введено правила видачі «внутрішніх кредитів», тобто позичок керуючим банку, його засновникам, членам наглядової ради, їхнім подружжям і дітям, а також підприємствам, більш як 10% капіталу яких належить керуючому банку або які самі володіють більше ніж 10% капіталу банку. Такі кредити можуть видавати тільки за постановою ради керівників за згодою наглядової ради. Особливо ретельно розглядаються запити тих осіб, які претендують на позику в розмірі, який перевищує їхній дохід. Відомості про кредити так званим інсайдерам в обов'язковому порядку подають федеральному ві-

домству з наглядом за кредитними організаціями, якщо кредит фізичній особі перевищує 250 тис. євро, а юридичній – 5% від власного капіталу банку.

У Італії обмежується надання кредитів тим основним власникам акцій, у власності яких більше ніж 15% акціонерного капіталу банку.

У Нідерландах банки щомісячно повинні звітувати про позики, надані своїм акціонерам. Відповідно до директиви центрального банку, один член правління банку може отримати позику, розмір якої не перевищує п'ятикратну величину його місячної заробітної плати (без застави). Загальна сума кредитів керівним працівникам банку не повинна становити більше ніж 5% його акціонерного капіталу. Заслужує на увагу той факт, що співробітникам банків у Нідерландах не дозволено володіти акціями банків та інвестиційних компаній, заборонено підтримувати дружні відносини з працівниками фінансової сфери. Про всі особисті операції з цінними паперами особи, що мають у банку доступ до довірчої інформації, зобов'язані повідомляти у спеціальні бюро, створені в банках згідно з директивою центрального банку про особисті портфельні інвестиції.

У Росії кредити, видані одному або кільком взаємозалежним акціонерам, не повинні перевищувати 20% від капіталу банку, а сукупна величина таких кредитів – не перевищувати 50% капіталу банку. Комерційний банк не може видати кредит одному інсайдеру або пов'язаним із ним особам кредит у розмірі більше ніж 2% власного капіталу банку, а загальна сума не повинна перевищувати 50% капіталу.

Концентрація ризику може виступати в різних формах. Крім концентрації кредитних ризиків, вона може означати зайву схильність ринкових ризиків або ризику надмірного фондування, якщо кредитна організація занадто жорстко орієнтована на якийсь сегмент ринку як джерело коштів і дохідні надходження або одержує значну частину своїх доходів від обмеженого кола операцій чи послуг.

Висновки. Банківська практика передбачає проведення диверсифікації ризиків щодо географічних зон, країн, секторів економіки. Це пояснюється тим, що погіршення економічного становища в одному регіоні, дестабілізація політичної або економічної ситуації в тій чи іншій країні, труднощі в певному секторі економіки можуть обернутися для банку занадто великими втратами внаслідок одночасного припинення надходження на його рахунки належних банку платежів від великої кількості клієнтів і неповернення розміщених їм ресурсів.

Таким чином органи влади різних країн намагаються обмежити законодавчим шляхом ризику комерційних банків, пов'язаних із кредитною діяльністю. Але все ж треба зауважити, що основні важелі управління кредитним ризиком лежать у сфері внутрішньої політики банку.

Кредитна політика банку визначається загальними установками щодо операцій із клієнтурою, які ретельно розробляють і фіксують у меморандумі про кредитну політику, і практичними діями банківського персоналу інтерпретуються і втілюються в життя. Отже,

² Для федеральних і кантонних державних органів – 160%; для банків – 50%.

у кінцевому підсумку здатність керувати ризиком залежить від компетентності керівництва банку та рівня кваліфікації його рядового складу, що займається відбором конкретних кредитних проектів і виробленням умов кредитних угод.

Усе сказане вище підтверджує, що банку необхідно організувати і налагодити кредитну політику. Так він зможе вчасно реагувати на зміни у кредитній політиці держави, а також знизити можливі внутрішні ризики при організації процесу кредитування.

Список використаної літератури

1. Аржевитин С. Проблемы банковской системы Украины в XXI столетии // Мир денег. – 2006. – № 6.
2. Вітлінський В. Концепція стратегії кредитного ризику // Банківська справа. – 2006. – № 1.
3. Волощук І. Шляхи формування конкурентоспроможності банківської системи України. – К.: Основа, 2006.
4. Дзюблук О. Проблеми підвищення ефективності кредитних операцій комерційних банків // Фінанси України. – 2006. – № 9.
5. Дзюблук О. В. Оцінка ефективності кредитних вкладень комерційних банків // Фінанси України. – 2006. – № 9.
6. Донченко Л. Проблемні банки – головний біль банківської системи країни // Вісник НБУ. – 2006. – № 10.
7. Дубілет О. Основні критерії ефективності українських банків // Вісник НБУ. – 2004. – № 3.
8. Заїка А. Проблеми взаємовідносин банку і позичальника // Економіка України. – 2005. – № 6.
9. Закон України «Про заставу» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 47.
10. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2006 р. № 2121-111 // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2001. – Вип. 1.
11. Клименко Г. Кредитна діяльність комерційних банків України // Економіка України. – 2006. – № 3.
12. Копилук О. І. Перспективи розвитку банківської системи України // Україна в XXI столітті: концепції та моделі економічного розвитку: Матеріали доп. V Міжнар. конгр. укр. економістів, Львів, 22–26 трав. 2006 р. – Львів, 2006. – Ч. 1.
13. Пернарівський О. Ризик та ліквідність комерційного банку // Вісник НБУ. – 2006. – № 4.
14. Смовженко Т., Хміль Л. Проблеми вдосконалення діяльності комерційних банків в економіці України // Регіональна економіка. – 2001.

Summary. The article discusses the features and experience of credit operations of banks to ensure an appropriate level of quality and profitability.

Keywords: bank, credit, credit operations, credit management operations.